

Πρεβεζάνικα Χρονικά

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 33 (1996)

Το παιδικό παιχνίδι

Τσεντσερής Μ. Θωμάς

Copyright © 2022, Τσεντσερής Μ. Θωμάς

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θωμάς Τ. Μ. (2022). Το παιδικό παιχνίδι. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, 131–142. ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/prevchr/article/view/29286>

ΘΩΜΑΣ Μ. ΤΣΕΝΤΣΕΡΗΣ

μετεκπαιδευμένος δάσκαλος,
πυχιούχος Παντείου

Το παιδικό παιχνίδι

«Η αγάπη προς τα παιδιά και η κατανόηση των δικαιωμάτων τους διαναι παίζουν οφείλει να συνοδεύη πάντοτε τας ενεργείας των μεγάλων.»

J. Rousseau
“Emile”

Πρόλογος

Η εργασία μου αυτή αναφέρεται στο “παιδικό παιχνίδι”, στις δύο λέξεις παιδί και παιχνίδι που πολλές φορές ακούμε στην καθημερινή μας ζωή και όμως ποτέ ή ίσως ελάχιστες φορές τις μελετούμε. Μικρές λέξεις με μεγάλη σημασία. Μ’ αυτές τις λέξεις και τη σχέση τους ασχολήθηκα.

Είναι επόμενο οι λίγες αυτές σελίδες της εργασίας μου, να μη μπορούν να καλύψουν το πολύμορφο θέμα του παιδικού παιχνιδιού, νομίζω όμως, ότι είναι αρκετές να ερεθίσουν κάθε αναγνώστη και να τον οδηγήσουν σε περαιτέρω έρευνα και μελέτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α’

Έννοια και σημασία του παιχνιδιού

Λέγοντας παιχνίδι εννοούμε την πηγαία και αυθόρμητη μορφή παιχνιδιού που αποτελεί τη βάση όλων των πολύπλοκων και με κανόνες παιχνιδιών.

«Παιχνίδι είναι κάθε αυθόρμητη εκδήλωση, κάθε δραστηριότητα που την κάνει ο άνθρωπος από ευχαρίστηση χωρίς να αποβλέπει συνειδητά τουλάχιστον σε υλικό κέρδος».¹

Στον παραπάνω ορισμό στη λέξη άνθρωπος περιλαμβάνονται και οι ηλικιωμένοι που το παιχνίδι γι’ αυτούς έχει διαφορετική σημασία και περιορισμένη. Για το παιδί όμως (που αναφέρεται το θέμα μας) η σημασία του παιχνιδιού είναι πολύ μεγαλύτερη.

1. Μ. Σμαραγδάκη-Γιαννοπούλου, *Για να γίνει το παιδί μας σωστός άνθρωπος*, Αθήνα, σελ. 309.

ρη, γι' αυτό και οι λέξεις *παιχνίδι* και *παίζω* προέρχονται από την λέξη *παιδί*. Το παιχνίδι δε είναι η ζωή του παιδιού.

Κατά την Παιγνιοθεωρία του J. Piaget παιχνίδι έχουμε όταν υπερέχει η αφομοίωση, όταν δηλαδή ο οργανισμός προσλαμβάνει πραγματικότητες και τις αφομοιώνει προς τις μέχρι τώρα εμπειρίες.

Κατά τον Freud, με το παιχνίδι το παιδί φέρει την ψυχική του ισορροπία λόγω δημιουργίας στον εαυτό του εντάσεων.

Άλλος ορισμός αναφέρει ότι: «Το παιδικό παιχνίδι είναι μία φυσική από μέσα υπαγορευόμενη ενέργεια που ανταποκρίνεται απολύτως στις σωματικές, ψυχικές και πνευματικές ανάγκες του αναπτυσσόμενου ανθρώπου».²

Με το παιχνίδι, που έχει σαν βάση την ψυχαγωγία οδηγείται το παιδί, χωρίς να το καταλάβει στην ολοκλήρωσή του. (Πνευματική, κοινωνική, σωματική κ.λπ.). Ζει τις πιο γεμάτες ώρες του στο παιχνίδι και βρίσκει σ' αυτό την ευκαιρία να χρησιμοποιήσει και ν' αναπτύξει τις ικανότητες και τις κλίσεις του. Τα παιδιά δεν παίζουν με την έννοια που δίνουμε εμείς πολλές φορές στη λέξη, αλλά ζουν σε μια σοβαρή κατάσταση απ' όπου αποκτούν πολύτιμες εμπειρίες.

Συμπερασματικά μπορούμε να γράψουμε ότι: Παιχνίδι είναι μια αυτόνομος ενέργεια που φυσιολογική αιτία είναι η ζωτικότητα και η πλησμονή, δυνάμεις του υγιούς οργανισμού. Ο ψυχολογικός χαρακτήρας έγκειται στα έντονα και ευχάριστα βιώματα που είναι συνδεδεμένα με την ορμή προς δράση. Το εξελικτικό νόημα είναι η ειδολογική άσκηση και μόρφωση όλων των δυνάμεων του ανθρώπου (σωματικών, ψυχικών, πνευματικών) και το ζύπνημα ή προαγωγή της αυτοσυνείδησης.

Επομένως δια μέσου της αγωνιώδους περιπέτειας που παρατηρείται στα παιχνίδια λαμβάνουμε συνείδηση της υπάρξεώς μας και της αξίας μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

Α' Θεωρίες παιχνιδιού

Το παιδικό-εξελικτικό παιχνίδι από τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη μέχρι σήμερα έχει μελετηθεί και έχουν διατυπωθεί πολλές θεωρίες που αναφέρονται στην ψυχολογική, μορφωτική και παιδαγωγική πλευρά του.

Στο βιβλίο του ο Andrea Flitner³ κάνει λόγο περί επτά θεωριών του παιχνιδιού:

«1. Θεωρία υπερχειλίσεως πλεοναζούσης ενεργητικότητας του παίζοντος: (οι ζωϊκές δυνάμεις εξωτερικεύονται στα παιχνίδια).

2. Η περί ορμής θεωρία: (κληρονομηθέν ένστικτο των ζώων και μικρών παιδιών).

3. Η θεωρία της καθάρσεως.

4. Θεωρία της ανακεφαλαιώσεως (ανακεφαλαιώνει στα παιχνίδια του το παιδί τον πολιτισμό του ανθρώπου π.χ. Ινδιάνοι κ.λπ.).

5. Θεωρία της προασκήσεως (αναγωγή φαινομένων της ζωής των μεγάλων

2. Παναγιώτου Γ. Κοροντζή, *Μορφωτικές Κοινότητες*, Αθήνα, σελίδα 93.

3. Andrea Flitner, *Παιχνίδι - Μάθηση*, μετάφ. Κ. Καραγιαννίδη.

στην παιδική ηλικία).

6. **Θεωρία της αναλήψεως** (δεν έχουμε απώλεια ενεργειών με το παιχνίδι αλλά συγκέντρωση).

7. **Θεωρία περί επεκτάσεως του εγώ**.

Ο Κοροντζής⁴ γράφει σχετικά με τις θεωρίες του παιχνιδιού: Διακρίνονται σε αιτιολογικές που εξετάζουν τα ελατήρια του παιχνιδιού και σε τελολογικές που προσπαθούν να εξακριβώσουν το σκοπό του παιχνιδιού.

Κατά τις πρώτες το παιδικό παιχνίδι οφείλεται στη χαρά και ευχαρίστηση που βρίσκει το παιδί, στα ευχάριστα δηλ. συναισθήματα. Οι δεύτερες είναι οι εξής:

α) Θεωρία του παραλληλισμού (ο άνθρωπος περνάει από όλα τα στάδια του πολιτισμού).

β) Θεωρία της καθάρσεως (κατ' αυτή έχουμε την ικανοποίηση της καταστροφής και αγωνιστικής ορμής).

γ) Θεωρία της αναπαύσεως (κατ' αυτή επιζητείται με το παιχνίδι η ανάγκη του ανθρώπου για ανάπαυση).

δ) Θεωρία της ενασκήσεως (σκοπός του παιχνιδιού είναι η άσκηση των σωματικών και πνευματικών δυνάμεων του ανθρώπου).

ε) Θεωρία της συναντήσεως (το παιδί αντιμετωπίζει ολόκληρο τον κόσμο σαν ζωντανή ύπαρξη).

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι όλες οι παραπάνω θεωρίες είναι μονομερείς και κάθε μία μόνη της δεν μπορεί να εξαντλήσει τη μεγάλη σημασία και το καθολικό νόημα του παιχνιδιού.

Β' Στάδια εξέλιξης του παιχνιδιού

Τα στάδια εξέλιξης του παιχνιδιού κατά τον A. Flitner είναι τα εξής:

1. **Παιχνίδι λειτουργιών:** Σ' αυτό το στάδιο το παιδί προσπαθεί με αδέξιες κινήσεις να επιτύχει μια επιδεξιότητα.

2. **Παιχνίδι εργασιών:** Το παιδί αφοσιώνεται στην κούκλα του και γενικά στο παιχνιδάκι που του παρέχεται κατά τρόπο πιο συστηματικό προς τελειοποίηση των δεξιοτήτων του.

3. **Ομαδικό παιχνίδι:** Από του 2ου έτους παρουσιάζεται η επιθυμία στο παιδί για ομαδικό παιχνίδι. Εξαρτάται η κοινωνική του συμπεριφορά από το αν το παιδί έχει αδέρφια, συνομηλίκους, συμπαίκτες.

4. **Μιμητικό στάδιο:** Από του 3ου έτους, λαμβάνει μέρος σε κυκλικά παιχνίδια. Προτιμούν ομαδικό παιχνίδι ανά δύο. Παιχνίδια με πλαστελίνη και παιχνίδια μερικής συμμετοχής, ως και παιχνίδια υποδύσεως ρόλων. Με βάση δε το παιχνίδι υποδύσεως ρόλων αναπτύχθηκε και το παιδικό θέατρο.

5. Από του 5ου έτους φεύγει η μίμηση και κάθε παιδί συμβάλλει στο ομαδικό παιχνίδι.

6. Στην προεφηβική ηλικία έχουμε ανταγωνιστικά και αγωνιστικά παιχνίδια.

4. Παναγιώτης Γ. Κοροντζής, *Μορφωτικές Κοινότητες*, (σελ. 101, 2, 3, 4, μετ.).

Κατά τον Piaget, οι βαθμίδες του παιχνιδιού είναι:

1. Κινητικό ατομικό (0-2 ετών).
2. Εγωκεντρικό (2-5 ετών).
3. Αρχομένη συνεργασία (7-9 ετών).
4. Κωδικοποίηση κανόνων (11-12 ετών).

Ο Κοροντζής⁵ με τον παρακάτω πίνακα δίδει παραστατικά τα στάδια εξελίξεως του παιχνιδιού σε διάφορες ηλικίες σχετικά με το περιεχόμενό τους.

Ηλικία	Παιχνίδια χωρίς καθορισμό ενέργειας	Παιχνίδια μίμησης και συνεργασίας	Παιχνίδια με σταθερή και συγκεκριμένη ενέργεια	Παιχνίδια ελεύθερα και υπεύθυνης ενέργειας	%
3 ετών άρρ.-θήλεια	33 %	50 %	17 %	-	100
4-6 ετ. άρρ.-θήλεια	16 %	30 %	51 %	3 %	100
6-10 ετ. άρρ.-θήλ.	2 %	18 %	60 %	20 %	100
10-15 ετ. άρρενα	-	10 %	23 %	67 %	100
10-15 ετ. θήλεια	-	16 %	25 %	59 %	100

Τα παραπάνω στάδια δεν μπορεί να θεωρηθούν ως πάγια. Εξαρτώνται από την ψυχοπνευματική κατάσταση του παιδιού και το κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Α' Εργασία - Παιχνίδι

Η εργασία και το παιχνίδι είναι δύο έννοιες που πρέπει να τις προσέξουμε. Το παιχνίδι υπαγορεύεται από μια φυσική δύναμη, ορμή και συναισθηματικό τόνο και ο σκοπός του είναι μέσα του (αυτονομία), αντίθετα η εργασία είναι το μέσο για την επιτυχία ενός σκοπού εκτός αυτής (ετερονομία).

Η κατά τρόπο παιχνιδώδη εργασία είναι πολύ αποδοτική και ευχάριστη, αρκεί να μην αντιληφθεί το παιδί ότι πρόκειται για την επιτυχία ενός εξωτερικού σκοπού, γιατί τότε θα καθεί ο αυθορμητισμός της όλης εργασίας.

Για το παιδί το παιχνίδι είναι εργασία και μ' αυτό θα βοηθηθεί και στη ζωή του να γίνει εργατικό και παραγωγικό στη δουλειά του, και όπως βρίσκει ευχαρίστηση στο παιχνίδι θα βρίσκει ευχαρίστηση αύριο και στη δουλειά του.

Το περιοδικό "Γονείς"⁶ γράφει σχετικά: «Το παιχνίδι είναι απλώς μια προάσκησις για τα σοβαρά καθήκοντα του ανθρώπου στη ζωή. Δεν παύει όμως να είναι σοβαρότερο και από την εργασία των ενηλίκων, γιατί συναρπάζει και συγκινεί τόσο το παιδί, ώστε διαποτίζει και πληρώνει όλη την προσωπικότητά του. Γι' αυτό ακριβώς το

5. Παναγιώτης Γ. Κοροντζής, *Μορφωτικές Κοινότητες*, Αθήνα, σελ. 114.

6. Περιόδ. *Οι Γονείς*, Τόμος 1ος, τεύχος 4ο, σελίδα 41, Αθήνα

παιχνίδι πρέπει να παίρνεται πολύ στα σοβαρά όπως η εργασία στους ενήλικες». ⁷

Β' Ωφέλειες του παιδιού από το παιχνίδι

«Παιδί θα πει παιχνίδι και παιχνίδι θα πει άσκηση, κίνηση, θόρυβος που εξασφαλίζει σωματική και ψυχική υγεία». ⁸ Σωματικά αναπτύσσεται τέλεια το παιδί μόνο με το παιχνίδι. Από νεογέννητο, με το χάδι, την παρουσία μας, τα αισθητικά ερεθίσματα, αφυπνίζεται, ξυπνούν οι αισθήσεις και αντιδρά. Κουνάει κεφάλι, πόδια, παίζει με την κουβέρτα του γυμνάζοντας έτσι το σώμα του.

Από τη νηπιακή ηλικία η κινητικότητα μεγαλώνει, τρέχει, ανεβαίνει κατεβαίνει σκάλες και αργότερα του αρέσει ο χορός.

Το παιχνίδι στην αρχή είναι **παιχνίδι λειτουργιών** που με αυτό το παιδί πετυχαίνει σταδιακά ν' αποκτήσει επιδεξιότητα στη χρήση μέλους του σώματός του. Κατόπιν έχουμε την αφοσίωση του παιδιού στην κουκλα του, στην μπάλλα του κ.λπ. Με επανάληψη πολλές φορές μιας κινήσεως έχουμε τότε το **παιχνίδι εργασίας**. Με αυτά τα παιχνίδια επιτυγχάνεται μια τέλεια και ευχάριστη γυμναστική και χαρίζει στο παιδί υγεία και σωματική δύναμη παράλληλα και ψυχοπνευματική ανάπτυξη.

«Στο 2ο έτος της ηλικίας του το παιδί μιμείται τους άλλους. Είναι μια μορφή ταυτίσεως και συνεχίζεται μέχρι την ηλικία των 6 ετών». ⁹

Το παιδί ταυτίζεται, μιμείται τον πατέρα του, την μητέρα του και με τον τρόπο αυτό καταπολεμάει τον εγωκεντρισμό, αποδεσμεύεται από τον εαυτό του και ανοίγεται στους άλλους. Με τα μιμητικά παιχνίδια αρχίζει η διάκριση και ο διαχωρισμός. Έτσι πέφτει ο εγωκεντρισμός του, προετοιμάζεται το παιδί για την σωστή προσαρμογή στο σχολείο.

Οι γονείς πρέπει να βοηθούν στο σημείο αυτό τα παιδιά τους για να μπορέσουν να περάσουν ομαλά το εγωκεντρικό στάδιο, δηλ. πρέπει να τα παρακινούν για μιμητικά παιχνίδια, αγοράζοντας π.χ. παιχνίδια σκεύη κουζίνας κ.λπ.

Μετά το μιμητικό παιχνίδι έχουμε το **ομαδικό**. Το παιδί παίζει με τους συνομηλίκους του χωρίς την επέμβαση των μεγάλων. Παίζει πειθαρχημένα και τίμια. Δεν αργεί να τιμωρήσει αυτόν που ασέβησε στους κανόνες του παιχνιδιού και ας είναι ακόμη ο καλύτερός του φίλος. Έτσι προετοιμάζεται το παιδί στη σωστή συνεργασία και αλληλεγγύη για να κάνει κτήμα του τις απαραίτητες κοινωνικές έννοιες, ελευθερία, αλληλοβοήθεια, δικαιοσύνη, εργατικότητα, συνεργασία.

Με το ομαδικό παιχνίδι το παιδί αποκτά αυτοπειθαρχία και σέβεται τα δικαιώματα των άλλων. Αποκτά δηλ. τις βάσεις της κοινωνικής ηθικής. Αναπτύσσει τις πνευματικές του ικανότητες και συγκρίνει τις δυνάμεις του με τις δυνάμεις των άλλων παιδιών, τοποθετώντας έτσι τον εαυτό του στη σωστή θέση ανάμεσα στα παιδιά. Καλλιεργεί την κρίση, παρατηρητικότητα, προσοχή, φαντασία. Και η ικανοποίηση που νοιώθει από την επιτυχία σε κάθε ομαδικό παιχνίδι του καλλιεργούν την αυτοεκτίμηση.

Ακόμη με το παιχνίδι επιτυγχάνεται ο περιορισμός της επιθετικότητας στο παιδί.

7. Περιοδ. *Οι Γονείς*, Τόμος 2ος, τεύχος 2ο, σελίδα 20, Αθήνα

8. Μ. Σμαραγδάκη-Γιαννοπούλου, *Για να γίνει το παιδί μας σωστός άνθρωπος*, σελ. 312, Αθήνα

9. Μ. Σμαραγδάκη-Γιαννοπούλου, *Για να γίνει το παιδί μας σωστός άνθρωπος*, σελ. 313, Αθήνα

Με τη δραστηριότητα που δείχνει στο παιχνίδι εκτονώνει την επιθετικότητά του.

Μια κούκλα μπορεί να γίνει για το παιδί το άτομο που μισεί. Την χτυπά την κακομεταχειρίζεται επιπυχνάνοντας έτσι τη συναισθηματική ισορροπία του. Γι' αυτό και όλοι μας παρατηρούμε πόσο επιθετικό είναι ένα παιδί πριν από το παιχνίδι και πόσο ήρεμο γίνεται μετά.

Κατά τον Θεοδωρόπουλο:¹⁰ το παιχνίδι είναι η ζωή του παιδιού... δι' αυτού το παιδί ξαναζει ότι έχει μάθει για τον κόσμο, δηλαδή δραματοποιεί τα συναισθήματά του (φόβους, αγωνίες κ.λπ.). Το δραματικό παιχνίδι είναι ο καθρέπτης του παιδιού. Δ' αυτόν αντικατροπίζονται τα βιώματά του. Το παιδί γίνεται δέντρο, μπέρα, γιατρός, δάσκαλος κ.λπ.

Το παιδί με το παιχνίδι καλλιεργεί την πρωτοβουλία και την θέληση. Κάθε παιδί εφευρίσκει μόνο του διάφορα παιχνίδια και έτσι μόνο του, άθελά του, θεμελιώνει τις παραπάνω αρετές. Αλλά και με τους κανόνες που θέτει στον εαυτό του θεμελιώνει την αυτοκυριαρχία του. «Το παιχνίδι είναι αστείρευτη πηγή χαράς... οι κοινωνιολόγοι και ψυχολόγοι συμφωνούν πως το παιχνίδι είναι θαυμάσιο μέσο επικοινωνίας. Είναι η πρώτη επαφή του παιδιού με την κοινωνική ζωή».¹¹

Το νόημα του παιχνιδιού έγκειται στην προπαρασκευή του αναπτυσσόμενου ανθρώπου για τη μετέπειτα ζωή. Σκοπός του είναι η άσκηση των δυνάμεων του παιδιού και η αυτομόρφωσή του. Πρέπει να τονισθεί ότι το παιδί ενεργεί και εκδηλώνεται στα παιχνίδια του σαν μια διαφοροποιημένη ολότητα. Γι' αυτό τα παιχνίδια έχουν επίσης καθολικό χαρακτήρα, κίνηση, έκφραση, μουσική, χορό, αισθήσεις, ενέργειες, ψυχικές διαθέσεις. Ο άνθρωπος ολόκληρος συμμετέχει στο παιχνίδι. Είναι γι' αυτό ορθή η παρατήρηση του Sihiller ότι «ο άνθρωπος είναι μόνο εκεί ολόκληρος άνθρωπος όπου παίζει».¹²

«Το παιδί το οποίο δεν έπαιξε και δεν εσπατάλησε το χρόνο του στο υγιές παιχνίδι, δεν είναι δυνατόν να αναπτύξει μια υγιή προσωπικότητα».¹³

Σχετικά με την κοινότητα παιχνιδιού που είναι η πρώτη κοινότητα του παιδιού έξω από την Οικογένεια ο Κοροντζής¹⁴ αναφέρει τα παρακάτω: «Η Κοινότης παιχνιδιού όχι μόνον κατά την προσχολικήν ηλικίαν, αλλά και κατά την διάρκεια της όλης παιδικής ηλικίας αποτελεί ένα φυσικόν και οικείον παιδικόν περιβάλλον, εντός του οποίου είναι δυνατή η φυσική ανάμειξη του ανθρώπου και η καλλιέργεια όλων των σωματικών, ψυχικών και πνευματικών δυνάμεων τούτου»... και συνεχίζει: «δημιουργείται αφ' εαυτής η Κοινότης Παιχνιδιού και είναι συνυφασμένη με την ομαλήν ζωή».

Το παιχνίδι σαν θεραπευτικό μέσο

Πρώτη η Άννα Φρόυντ κόρη του διάσημου ψυχαναλυτή Σίγμουντ Φρόυντ έκανε

10. Ε. Θεοδωρόπουλος "ΕΠΙΤΟΜΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ", σελ. 258

11. Μ. Σμαραγδάκη-Γιαννοπούλου "Για να γίνει το παιδί μας σωστός άνθρωπος", σελ. 308

12. Παναγιώτη Γ. Κοροντζή, *Μορφωτικές Κοινότητες*, Αθήνα, σελ. 107

13. Ι. Χασάπη, *Ψυχολογία Προσωπικότητας*, Αθήνα, σελ. 282

14. Κοροντζή, σελ. 110

τη διαπίστωση, ότι το παιχνίδι είναι βάλσαμο για την ψυχή του παιδιού. Διαπίστωσε ότι το παιδί δεν μπορεί να επεξεργάζεται τα διάφορα σημαντικά βιώματα όπως ο ενήλικος. Η μόνη δυνατότητα που έχει το παιδί είναι το παιχνίδι. Κι αν δεν μπορεί να παίξει για ν' αυτοθεραπευτεί τίποτε άλλο δεν μπορεί να το γιατρέψει.

Το παιδί εκδηλώνεται στο παιχνίδι του αυθόρμητο χωρίς καμιά προσποίηση. Ο εσωτερικός του κόσμος εκδηλώνεται πάνω σ' αυτό ατόφιος. Έτσι μας δίνει μια μοναδική ευκαιρία να τον παρατηρήσουμε και να τον μελετήσουμε.

Το παιχνίδι είναι μια διαρκής διαδικασία αυτοθεραπείας. Ισχυρές όμως εντάσεις στη ζωή των παιδιών είναι αναπόφευκτες. Το παιδί τις δαμάζει διαρκώς με το παιχνίδι. Έτσι ο ψυχολόγος, ο γονέας με λίγες γνώσεις, ο παιδαγωγός, μπορεί να μπει στο κέντρο της ψυχής του παιδιού παρατηρώντας το να παίζει. Θα δει τις δεξιότητες, ικανότητες, προτερήματα, ελαττώματα, τις δυσκολίες του μ' αυτό το "αλάνθαστο διαγωνιστικό μέσο" και έτσι να προχωρήσει στη θεραπεία κάθε ψυχικής αρρώστειας του παιδιού.

Πώς όμως; Σε ψυχικά άρρωστα παιδιά αφήνουμε να διαλέξουν το παιχνίδι που θέλουν και τα βοηθούμε ν' αναπτύξουν τις δυνάμεις τους και να εκτονώσουν τις ψυχικές εντάσεις μέχρι πλήρη ισορροπία.

Άλλη μορφή παιγνιοθεραπείας είναι η ανάμειξη του θεραπευτή, στο παιχνίδι και η καθοδήγηση του παιχνιδιού μέχρι ικανοποίησης και απελευθέρωσής του από τους φόβους.

Ακόμη ο θεραπευτής μπορεί ν' αναμειχθεί για γνώση της συμπεριφοράς απέναντι προσώπων και να καθοδηγήσει αυτά προς το ορθό. Σ' όλες όμως τις περιπτώσεις χρειάζεται μεγάλη φυσικότητα εκ μέρους του.

Ο Ι. Χασάπης αναφέρει σχετικά: «το παιχνίδι είναι ιερό για το παιδί και πρέπει να το ενθαρρύνουν οι γονείς όσο είναι δυνατόν. Με το παιχνίδι το παιδί ζει μια φανταστική ζωή η οποία το βοηθάει να μάθει και να ζήσει ότι του απαγορεύεται να ζήσει στην πραγματικότητα». Σχετικά δε με την παιγνιοθεραπεία αναφέρει ότι:

«Εάν το παιδί δείχνει επιθετικές διαθέσεις προς τα παιχνίδια δεν πρέπει να επειμβαίνουμε. Δυνάμεθα όμως παρακολουθώντας το παιχνίδι του, να διδαχθούμε για ποιο λόγο καταστρέφει τα παιχνίδια και να διορθώσουμε τη δική μας συμπεριφορά, που είναι δυνατόν να προκαλεί αυτή την επιθετικότητα».

Ο Jean Chateau στο βιβλίο του οι "Μεγάλοι Παιδαγωγοί" αναφέρει ότι: «Ο Βίβες από μια άλλη ακριβέστερη σκοπιά υποδεικνύει την αξία των παιγνιδιών σαν απαραίτητου μέσου για να γνωρίσουμε τις ικανότητες των παιδιών. Τα παιδιά θα αρκούνται στα παιχνίδια που επιτρέπουν την εκδήλωση των ταλέντων και των φυσικών δώρων και κυρίως στα παιχνίδια με άλλα παιδιά... γιατί κάθε διαφωνία συντελεί να εμφανιστούν και να εκδηλωθούν οι ιδιότητες καθενός όπως, όταν καίμε χλόη, φυτά ή φρούτα και βγάζουν το άρωμά τους και την φυσική τους ιδιότητα».

Παιδιά που δεν παίζουν

Το παιδί που δεν παίζει χαρακτηρίζεται από τους ψυχολόγους άρρωστο, νευρωτικό και δεν θα μπορέσει να φτάσει ποτέ να ωριμάσει σωστά. Στο παιχνίδι το παιδί

αναζητά το δύσκολο. Δεν είναι απλή ευχαρίστηση, είναι αγώνισμα που γυμνάζει όλες τις δυνάμεις του παιδιού. Χωρίς άσκηση δεν μπορεί ν' αποκτήσει δυνάμεις και δεν προετοιμάζεται σωστά για τη ζωή. Αντιμετωπίζει αξεπέραστα προβλήματα, ανασφάλεια, έλλειψη αγάπης, εμπιστοσύνης, αυταρχική οικογένεια, παρακάϊδεμα. Ακόμα μπορεί να μη παίζει από έλλειψη θάρρους, πρωτοβουλίας, από δικές μας αποδοκιμασίες ή αρνητική θέση απέναντι σε κάθε παιδική εκδήλωση.

Βέβαια υπάρχουν και περιπτώσεις που το παιδί είναι ψυχικά άρρωστο ή σωματικά. Το φυσιολογικό παιδί είναι όλο σφρίγος, ζωή, κίνηση. Η απομάκρυνση του παιδιού από το παιχνίδι σε όλη τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας αποτελεί τη βάση που θα στηριχθεί κάθε μελλοντική ανωμαλία για την ολοκληρωμένη ανάπτυξή του.

Κατά το Θεοδωρόπουλο¹⁵ «τα καθυστερημένα παιδιά δεν παίζουν λόγω ελλείψεως φαντασίας».

Γεννάται όμως το ερώτημα; Τι πρέπει να κάνουμε όταν ένα παιδί δεν παίζει;

1) Μήπως το παιδί ζει σε περιβάλλον που του καταπνίγει κάθε πρωτοβουλία; (διαμερίσματα κ.λπ.)

2) Μήπως από υπερβολική φροντίδα του έχουμε επιβάλλει πολλές απαγορεύσεις με αποτέλεσμα να κόβει μόνο του κάθε επαφή με τον εξωτερικό κόσμο;

3) Μήπως τον εαυτό του δεν τον αφήνει να παίζει επειδή νοιώθει παρείσακτο; π.χ. όταν δεν το ικανοποιεί ο ρόλος του αδελφού ή το καταπιέζουν τ' άλλα παιδιά στο νηπιαγωγείο.

4) Μήπως περνάει πολλές ώρες την ημέρα σε περιβάλλον (παιδικό σταθμό) όπου το επαινούν και το αγαπούν μόνον όταν είναι φρόνιμο, παθητικό;

Το περιοδικό "Οι Γονείς"¹⁶ δίνει μερικές οδηγίες στους γονείς παιδιών που δεν παίζουν.

1) Να ενισχύσουν οποιαδήποτε δραστηριότητα του παιδιού και να επαινούν τ' αποτελέσματα.

2) Να παίζουν με τα παιδιά τους... και στο σημείο ενδιαφέροντος να δυναμώσουν το παιχνίδι.

3) Να φροντίζουν να παρέχουν στο παιδί στους ευχάριστα βιώματα... και καινούργιες δυνατότητες επαφής με τον εξωτερικό κόσμο.

Εάν το παιδί δεν παίζει πάλι, τότε απαραίτητη είναι η βοήθεια ψυχιάτρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Α΄ Η σημερινή μορφή του παιδικού παιχνιδιού

Σήμερα σιγά-σιγά λείπει το παραδοσιακό και αυθόρμητο παιχνίδι και μπαίνει το αυτοσχέδιο λόγω της επιστημονικής προόδου. Τα παιχνίδια περιέχουν περισσότερο θέματα εποχής με προτίμηση και από τα δύο φύλα παιχνιδιών ανταγωνιστικών και αγωνιστικών, ομαδικών παιχνιδιών και παιχνιδιών δεξιοτεχνίας. Εκείνο που πρέπει να προσέξουμε είναι: Για να διατηρήσουμε σήμερα πολλά λαογραφικά στοιχεία, πρέπει

15. Ευθυμίου Θ. Θεοδωροπούλου, *Διδακτική Παιδαγωγία Ειδικών Σχολείων*, Αθήνα

16. Περιοδικό *Οι Γονείς*, τόμ. 2ος, τεύχος 2ο, σελ. 38, Αθήνα

να τα εισάγουμε στο παιχνίδι, διότι έτσι και μόνο θα διατηρήσουμε την παράδοση.

Όσο για τον αριθμό των παιχνιδιών, τα σημερινά παιδιά έχουν πολύ περισσότερα παιχνίδια απ' όσα χρειάζονται. Η πληθώρα των παιχνιδιών που κυκλοφορούν σήμερα έχουν καταστήσει κάθε παιχνίδι "παιχνίδι μιας χρήσεως". Καλό παιχνίδι είναι εκείνο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για πολλούς σκοπούς και δεν έχει κατασκευασθεί για μια ορισμένη χρήση. Το παιχνίδι αυτό που η παιδική φαντασία μπορεί να το μεταμορφώσει.

Το παιδί ακόμη χρειάζεται και υλικό που θα το βοηθήσει να εκφραστεί π.χ. πλαστελίνη κ.λπ. Το υλικό θα το βοηθήσει να εκφραστεί αυτό που νοιώθει και σκέφτεται.

Τα παιχνίδια κατασκευών που υπάρχουν αρκετά σήμερα είναι απαραίτητα για ν' αναπτύξει το παιδί την εφευρετικότητά του.

Ακόμη τα παιχνίδια που παρακινούν την κινητικότητα και χαρίζουν το αίσθημα της ταχύτητας, ποδήλατα κ.λπ.

Γενικά όμως τα παιδιά μπορούν να παίξουν με οτιδήποτε μπορεί να βρεθεί γύρω τους, επομένως δεν έχει σημασία η ποσότητα των παιχνιδιών όσο η διάθεση για παιχνίδι. Γεννάται όμως το ερώτημα: Υπάρχει σήμερα στα παιδιά η διάθεση για παιχνίδι;

Βέβαια υπάρχει. Δυστυχώς όμως στα παιδιά των αστικών κέντρων υπάρχουν μεγάλα εμπόδια με αποτέλεσμα να καταπνίγεται η υπάρχουσα διάθεση "προς παίξειν" εκ μέρους των παιδιών και να ζουν μια αφύσικα μηχανοποιημένη ζωή, κυρίως κατά τα πρώτα χρόνια της ηλικίας των.

Ένα πρέπει να γνωρίζουμε όλοι μας, ότι το παιχνίδι δεν είναι μια πολυτέλεια του πολιτισμού αλλ' ανάγκη της παιδικής ηλικίας, υπαγορευμένη από αυτήν τη φύση του αναπτυσσόμενου ανθρώπου.

Β' Τα κατάλληλα παιχνίδια που θα αγοράσουμε στο παιδί

Για να εκμεταλλευτεί ένα παιδί τις ωφέλειες του παιχνιδιού πρέπει να είναι ανάλογο με την ηλικία του, ν' αναταποκρίνεται στις εξελικτικές απαιτήσεις του παιδιού, να καλλιεργούν την πρωτοβουλία, να ξυπνούν την ορμή για έρευνα για πρωτοτυπία και ν' αναπτύσσουν τη δημιουργική φαντασία. Πρέπει να του προσφέρουν μόνο ωφέλειες και όχι ζημιές.

Η Μ. Σμαραγδάκη-Γιαννοπούλου¹⁷ αναφέρει τους "χρυσούς κανόνες" για την εκλογή των παιχνιδιών που συνιστά το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού της Αυστρίας. Αυτοί είναι:

1) Τα παιχνίδια που θα διαλέξουμε ν' αξίζουν σαν παιχνίδια: π.χ. τη κούκλα που του χαρίζουμε να είναι τόση ώστε να μπορεί να την ντύνει να την αγαπά και όχι πελώρια μόνο για διακόσμηση απαγορεύοντας να παίξει.

2) Τα παιχνίδια να είναι απλά σε χρώμα, σχήμα, κατασκευή και χαρπωμένα: όσο πιο απλά είναι, τόσο πιο κατάλληλα θα είναι στα πρώτα χρόνια της ηλικίας των παιδιών.

3) Τα παιχνίδια που θα διαλέξουμε να είναι σύμφωνα με τις ικανότητες του παι-

17. Για να γίνει το παιδί μας σωστός άνθρωπος, Αθήνα

διού π.χ. τα αυτόματα αυτοκίνητα δεν είναι ανάλογα με τις τεχνικές αντιλήψεις παιδιών κάτω των 9-10 χρόνων.

4) Τα παιχνίδια που διαλέγουμε να είναι σωστά σε μέγεθος και ποσότητα. Τα παιδιά όμοια το κουράζουν. Όταν έχει πολλά ζητάει καινούργια.

5) Τα παιχνίδια πρέπει να είναι από κατάλληλο υλικό.

6) Η τιμή να βρίσκεται σε ανάλογη σχέση με την ποιότητά τους: τα παιχνίδια καλής ποιότητας είναι ακριβά. Τα πολύπλοκα είναι ακριβά και η ποιότητά τους δεν είναι καλή. Πρέπει να προτιμούμε τα απλά, καλής ποιότητας και ας είναι ακριβά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

Παιχνίδι και Σχολείο

Από αρχαιοτάτων χρόνων ο Πλάτων συνιστά στη διδασκαλία το παιχνίδι. «Ψυχῆ βίαιον οὐδέν μάθημα ἔμμονον. Μὴ τοίνυν βία... τοὺς παῖδας ἐν τοῖς μαθήμασιν ἀλλὰ παίζοντας τρέφε». ¹⁸

«Παίζων τοὺς νέους τρέφε, ὧ Ἄριστε». ¹⁹

Όταν ο δάσκαλος παρακολουθεί τα ελεύθερα παιχνίδια των μαθητών μπορεί να βγάλει άριστα συμπεράσματα για την ψυχική κατάσταση, τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα των μαθητών του, ακόμη και για το μελλοντικό των επαγγελμα.

Ο Α. Ρήγας ²⁰ σχετικά με τα παραπάνω γράφει:

«Αι παιγνιώδεις μορφαί διδασκαλίας κατά την μικράν ιδίως ηλικίαν θα προετοιμάσουν τα παιδιά δια την εξάσκηση των μελλοντικών επαγγελμάτων».

Το παιχνίδι είναι μια αβίαστος και αυθόρμητος ενέργεια του παιδιού και γι' αυτό η διδασκαλία που σχετίζεται με το παιχνίδι γίνεται περισσότερο ελκυστική και επομένως περισσότερο αποδοτική.

Κατά τον Ε. Θεοδωρόπουλο ²¹ «Το δραματικό παιχνίδι αποτελεί το καλλίτερον είδος εμπειδώσεως των μαθημάτων».

Πολλές φορές όμως οι γονείς εξηγούν το παιχνίδι σε μια καλάρωση από τη σχολική εργασία. Μια τέτοια όμως εξήγηση μειώνει πολύ τη σημασία και τη σοβαρότητα του παιδικού παιχνιδιού, οι δε απαγορεύσεις για το παιχνίδι στο παιδί δημιουργούν την ανικανότητα αυτοσυγκέντρωσης του παιδιού στη σχολική του εργασία, και ειδικότερα σ' αυτόν τον τομέα, στη μελέτη, η αυτοσυγκέντρωση είναι μια ικανότητα που δεν μπορεί να την αναπτύξει μόνο το παιδί.

Το να κρατάμε το παιδί κλεισμένο στο σπίτι και να το εξαναγκάζουμε σε συνεχή μελέτη όχι μόνο είναι άσκοπο, αλλά έχει και αντίθετα από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Θα ζει με τη φαντασία του αυτό που δεν μπορεί να ζήσει το παιδί στην πραγματικότητα που έτσι θα είναι πάντα το "αφηρημένο".

18. Αντωνίου Αθ. Ρήγα, *Ιστορική Θεμελίωση της αγωγής*, Αθήνα, σελ. 167

19. Γεωργίου Ε. Αραβανή, "Το παιδικό παιχνίδι", *Ελληνοχριστιανική αγωγή* (Οκτ. 1973), σελ. 280.

20. Αντωνίου Αθ. Ρήγα, *ό.π.*, Αθήνα, σελ. 168.

21. Ευθ. Θ. Θεοδωροπούλου, *ΕΠΙΤΟΜΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ*, Αθήνα

Υπάρχουν όμως περιπτώσεις που οι γονείς αφήνουν τα παιδιά τους να παίζουν, αλλά αναγκάζονται να διακόψουν απότομα το παιχνίδι των παιδιών τους για να μελετήσουν. Προσοχή και σ' αυτή την περίπτωση. Ας κάνουν λίγο πριν μια προειδοποίηση οι γονείς για να προλάβει να χαρεί το παιδί το αποτέλεσμα του παιχνιδιού του.

Σχετικά με το πόσο απαραίτητο είναι το παιχνίδι στην εμφύκωση των σχολικών εργασιών, μας το αναφέρει και ο ίδιος ο Clapiede: «όταν λέγω πως το παιχνίδι πρέπει να εμφυκώνει το πνεύμα των σχολικών εργασιών δεν εννοώ καθόλου τη μεταμόρφωση της εργασίας σε μια συνηθισμένη διασκέδαση. Εντελώς αντίθετα θέλω να της δώσω κάποια σοβαρότητα που δεν θ' απαιτούσε αλλιώς, γιατί μόνο στην ατμόσφαιρα του παιχνιδιού το παιδί δίνει ολόκληρο τον εαυτό του και επιμένει στην προσπάθειά του».²²

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Απ' όσα ελέχθησαν περί παιδικού παιχνιδιού καταλήγουμε σ' ακόλουθα συμπεράσματα:

1. Γενικά

1.1. Το παιχνίδι συντελεί στην ομαλή φυσιολογική ανάπτυξη του παιδιού (ανάπτυξη δεξιοτήτων, διευκόλυνση κυκλοφοριακού συστήματος, άσκηση μελών του σώματος).

1.2. Συμβάλλει στη διανοητική ανάπτυξη του παιδιού (μνήμη, φαντασία, προσοχή).

1.3. Συντελεί στην ηθική διάπλαση του χαρακτήρα με την ανάπτυξη των ηθικών αρετών (ευθύνης, αυτοπεποιθήσεως, θάρρους κ.λπ.).

1.4. Συντελεί στην κοινωνικοποίηση του παιδιού και την ολοκλήρωση της προσωπικότητός του. Στο παιχνίδι το παιδί έρχεται σ' επαφή μ' άλλα παιδιά, συναγωνίζεται μαζί τους, κρίνει και αποφασίζει για τις δικές του ενέργειες, επιδιώκει φιλία, συμπάθεια κ.λπ. Η υπακοή στους κανόνες παιχνιδιού διδάσκει την υπακοή στους Νόμους.

1.5. Το παιχνίδι θεωρείται σα μέσο μεγίστης αξίας στη θεραπευτική αγωγή του παιδιού.

1.6. Τέλος μπορούμε να πούμε ότι: Παιδί-Παιχνίδι, είναι δύο λέξεις που πρέπει να συνυπάρχουν για την ομαλή ψυχοσωματική, πνευματική και κοινωνική ανάπτυξη του ατόμου.

2. Για τον Παιδαγωγό

2.1. Ο παιδαγωγός οφείλει να προσφέρει στο παιδί πλούσιες δυνατότητες παιχνιδιού π.χ. χρόνο, υλικά, χώρο, να συμπαίζει αλλά ουδέποτε να επιβάλλεται στο παιχνίδι.

2.2. Η επέμβαση του παιδαγωγού νοείται μόνο σα μέσο συντηρήσεως και προα-

22. Jean Chateau, *Οι μεγάλοι παιδαγωγοί*, μετάφρ. Κ. Ι.Κίτσου, Αθήνα, σελ. 376

γωγής τους παιχνιδιού. Διαταγές, καταναγκασμός κ.λπ. ασκούν δυσμενή επίδραση στο παιχνίδι και μειώνουν την παιδαγωγική του σημασία.

2.3. Ο προσεκτικός δάσκαλος στο ελεύθερο παιχνίδι μπορεί να γνωρίσει το δειλό, καθυστερημένο, ενδοστρεφικό κ.λπ. παιδί και γενικά τον ψυχικό του κόσμο.

2.4. Το πλήθος των αντικειμένων του παιχνιδιού προκαλεί ταχεία αλλαγή και μη εμβάθυνση στις εκάστοτε συνθήκες του παιχνιδιού, συντελεί συνεπώς στην αστάθεια και επιπολαιότητα. Ακόμη δύναται να είναι για το πλούσιο παιδί απία καλλιέργειας του εγωϊστικού χαρακτήρα.

2.5. Τα παιχνίδια πολυπλόκου μηχανισμού χρήσεως στην αρχή προκαλούν στα παιδιά το θαυμασμό, πολύ γρήγορα όμως παύουν να προκαλούν το ενδιαφέρον τους, είτε διότι δεν μπορούν να τα χειριστούν ή διότι η σταθερή μορφή τους δεν ερεθίζει τη φαντασία.

2.6. Τα πιο κατάλληλα παιδικά αντικείμενα παιχνιδιού είναι οι πλαστικές και ακατέργαστες ύλες (πηλός, χαρτί, ξύλα, πέτρες κ.λπ.).

2.7. Όσο μεγαλώνει η ηλικία του παιδιού τόσο και ο χρόνος για το παιχνίδι να περιορίζεται και ειδικότερα όταν το παιδί πάει σχολείο δεν πρέπει το παιχνίδι ν' αποβεί πάθος σε βάρος της εργασίας.

2.8. Με το παιχνίδι παρουσιάζονται πολλές ευκαιρίες για καταπολέμηση ορισμένων ηθικών ελαττωμάτων (εγωϊσμού, ψεύδους, ιδιοτροπιών, αρχομανίας κ.ά.) και ανάπτυξη των ηθικών αρετών (θάρρους, αντοχής, άμιλλας, αλληλοβοήθειας κ.ά.).

2.9. Πάντοτε οι μεγάλοι πρέπει να μη λησμονούμε να κατευθύνουμε προς τα αγαθά την έμφυτο αυτή ορμή προς το "παίζειν" του παιδιού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Andrea Flitner, *Παιχνίδι - μάθησις*, Απόδοση εκ του Γερμανικού υπό Δημητρίου Χρ. Καραγιαννίδη, Αθήνα
- Γεωργίου Ε. Αραβανί, "Το παιδικό παιχνίδι", (συγκριτική έρευνα), *Ελληνοχριστιανική αγωγή*
- Μ. Σμαραγδάκη - Γιαννοπούλου, *Για να γίνει το παιδί μας σωστός άνθρωπος*, Αθήνα
- Παναγιώτου Γ. Κοροντζή, *Μορφωτικές Κοινότητες*, Αθήνα
- Jean Chateau, *Οι μεγάλοι Παιδαγωγοί*, μετάφρ. Κων/νου Ι. Κίτσου, Αθήνα
- Ι. Χασάπη, *Ψυχολογία προσωπικότητας*, Αθήνα
- Ευθ. Θ. Θεοδωροπούλου, *ΕΠΙΤ. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ*, Αθήνα
- Αντωνίου Αθ. Ρήγα, *Ιστορική θεμελίωση της αγωγής*, Αθήνα
- Θ. Μπούκα, Περιοδ. *ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ*, τόμος 1ος, Αθήνα
- Θ. Μπούκα, Περιοδ. *ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ*, τόμος 2ος, Αθήνα
- Ευθ. Θ. Θεοδωροπούλου, *Διδακτική Παιδαγωγία Ειδικών Σχολείων*, Αθήνα
- Χάρη Πάτσι, *Νέα Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, Τόμος 18ος, Αθήνα
- Κων. Ι. Τσιμπούκη, *Τρόπος συγγραφής μιας επιστημονικής εργασίας*, Αθήνα